

Мар'яна Горенко
Викладач
Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини

МОТИВАЦІЙНІ ЧИННИКИ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ

Анотація. У статті професійне самовизначення розглядається як складний особистісно орієнтований процес, спрямований на формування індивідуальної позиції, проектування власної професійної діяльності та самореалізації в ній. Мотивація пояснюється як явище, яке здійснює великий вплив на вибір професії і може бути активним стимулом розвитку особистості. Здійснені спроби визначити мотиваційні чинники професійного самовизначення майбутніх психологів, а також шляхи активізації професійного самовизначення студентів.

Ключові слова: професійне самовизначення, мотивація.

Аннотация. В статье профессиональное самоопределение рассматривается как сложный личностно ориентированный процесс, направленный на формирование индивидуальной позиции, проектирования собственной профессиональной деятельности и самореализации в ней. Мотивация объясняется как явление, которое осуществляет большое влияние на выбор профессии и может быть активным стимулом развития личности. Осуществлены попытки определить мотивационные факторы профессионального самоопределения будущих психологов, а также пути активизации профессионального самоопределения студентов.

Ключевые слова: профессиональное самоопределение, мотивация.

Annotation. In the article professional self-determination is examined as the difficult personality oriented process, directed on forming of individual position, planning of own professional activity and self-realization in it. Motivation is explained as the phenomenon which carries out large influence on the choice of profession and can be the active stimulus of development of personality. Realizable attempt to define the motivational factors of professional self-determination of future psychologists, and also ways of activation of professional self-determination of students .

Keywords: professional self-determination, motivation.

В результаті соціально-економічного розвитку України підвищується потреба у фахівцях, які володіють здатністю свідомо вирішувати питання планування та реалізації власної професійної діяльності. Вивчення особливостей професійного самовизначення студентської молоді посідає важливе місце у психології, так як стосується відповідального моменту у життєвому становленні особистості. Тому одним з найважливіших завдань системи освіти України, а зокрема, вищих навчальних закладів є формування у студентів вміння свідомо і самостійно обирати професію та оволодівати нею, формування активного та творчого ставлення молодих людей до самопізнання, самовизначення та самореалізації.

Проблема професійного самовизначення висвітлена у роботах зарубіжних (Ф. Парсонс, З.Фрейд, А. Маслоу, К. Роджерс, У. Джейд, Д. Сьюпер, А. Анастасі, Л. Тайлор, Д. Голланд, Е. Еріксон) та вітчизняних (К.М. Гуревич, , Е.А. Клімов, Б.Ф. Тяглов, А.К. Маркова , Н.С. Пряжников, К.К. Платонов, В.Д. Симоненко, С.М. Чистякова, В. Т. Кудрявцев, Л.І. Божович, А.В. Петровський) дослідників. Вивченням професійного самовизначення займаються і українські вчені: С. Д. Неверкович, Н. В. Самоукіна, В. Н. Носков, Л. М. Мітіна, О. Сластьонін, А. І. Шутенко, С. В. Васьковська, О. С. Анісімов, О. Г. Романовський, Р. А. Аязбекова.

Не зважаючи на велику кількість праць, які вивчають професійне самовизначення, немає єдиного загальноприйнятого визначення поняття «професійне самовизначення». Аналіз літератури дозволяє зробити висновок, що професійне самовизначення тісно пов'язане з самореалізацією. Професійне самовизначення продовжується і під час навчання у вищому навчальному закладі, і під час професійної діяльності.

Професія сучасного психолога належить до творчих професій, адже досягнення майстерності та компетентності залежить не тільки від успішності навчання й набуття певної суми знань і навичок у ВНЗ, але й значною мірою від багатьох особистих якостей і спеціальних здібностей людини.

Професійне самовизначення особистості та студента зокрема – це самодетермінована особистісна діяльність потенційного суб'єкта праці, яка спрямована на інтеграцію (взаємоузгодження) його уявлень щодо провідної та майбутньої професійної діяльності[2]. Сутністю професійного самовизначення психолога є самостійне й усвідомлене визначення змісту виконуваної роботи та всієї життєдіяльності конкретній культурно-історичній та соціально-економічній ситуації.

Ефективність процесу професійного самовизначення майбутнього психолога значною мірою залежить від внутрішньої позиції, ставлення студента до психолого-педагогічної діяльності, тобто мотивації цієї діяльності. Мотиваційні чинники професійного самовизначення – це стимули, заради яких людина готова докласти зусилля, це те, на що орієнтується молода людина при виборі певної професії: суспільна важливість професії, престиж, заробіток; те, що студент хоче отримати від вищої освіти, яких життєвих цілей досягти, які риси фахівця в собі сформувати і які цінності в його житті займають провідну позицію [6].

Зрозуміло, що ставлення студента до навчання у ВНЗ значною мірою залежить від вибору професії і ставлення до самого процесу учіння. Для цього обов'язковою умовою є позитивна мотивація професійного вибору.

Позитивною мотивацією професійного самовизначення студента є такі прояви: інтерес до професії; бажання в майбутньому займатися вибраною професійною діяльністю; прагнення бути корисним людям, суспільству, служити Україні та ін.

Мотивація здійснює великий вплив на вибір професії і може бути активним стимулом розвитку особистості. Даний фактор являється своєрідним, складним психологічним механізмом в сфері професійної діяльності, за допомогою якого у особистості формуються «основні життєві взаємини» (за В. М. М'ясищевим) з працею, з колегами, зі сферою пізнання. Мотивація визначає потенційні можливості особистості, обсяг та інтенсивність її вкладу в науково-технічний прогрес, активність або пасивність суб'єкта в професійній діяльності, намічає своєрідну «траєкторію» руху соціально-психологічних установок, визначає професійний розвиток спеціаліста [5].

Мотивація свідомого вибору професії – це сукупність мотивів, які спрямовані на реалізацію потреби в оволодінні певним видом професійної діяльності. Останнім часом, в зв'язку з великою популярністю психологічних знань, багатьом молодих людей прагнуть стати психологами або одержати додаткову психологічну освіту. Але, як показує досвід, далеко не всі абітурієнти психологічних факультетів усвідомлюють, що таке психологія і хто такий психолог. Багато хто з них йдуть на психологічні спеціальності під враженням кінофільмів, після прочитання популярних книг з психології, або в результаті захоплення популярними психологічними тестами. Вивчаючи психологію, вони сподіваються глибше пізнати себе, а головне — оволодіти методами, що дозволяють краще розуміти інших людей, допомагати їм і впливати на них [1; 4].

Дослідження Третяченко В.В. серед студентів-першокурсників психологічного факультету показало, що головним мотивом є

інтерес до навчального предмета (72,4% опитаних), значно менше (27,6%) представлено мотиви, які свідчать про інтерес до психологічної діяльності. Звідси можна зробити висновок, що вищі педагогічні навчальні заклади бирає значна частина молоді, яка не схильна до психолого-педагогічної діяльності. Пізнавальні мотиви (прагнення оволодіти предметом) і соціальні (прагнення зайняти певне становище, отримати освіту) переважають професійні мотиви (бажання навчати і виховувати дітей) [4]. Процес формування мотиваційної сфери має виховний характер як щодо професійного самовизначення, так і стосовно розвитку особистості загалом. Тому мотиви, пов'язані зі змістом професійної діяльності, спонукають людину оцінювати себе, свої знання, уміння, моральні якості з огляду на вимоги до цієї професії.

У студентів-майбутніх психологів формуються різні мотиви професійного самовизначення в результаті стихійних та організованих впливів. Тому вищі навчальні заклади мають проводити роботу, яка буде сприяти формуванню позитивних мотивів професійної діяльності. У сучасному суспільстві до таких мотивів можна віднести наступні: допомога оточуючим, допомога собі, бажання самореалізації, інтерес до науки та інші. Переважаючими є мотиви допомоги собі та людям, а також бажання пізнати людину. Варто також зазначити такі гуманістичні та особистісно орієнтовані очікування від професії, як допомога своїй сім'ї у вирішенні проблем, розширення кругозору, духовне зростання. Таким чином, провідною за привабливістю перспектив оволодіння професією психолога можуть стати можливості вирішення прикладних та світоглядних проблем, що обумовлює можливість правильного вибору професії [1; 22].

Результати, отримані в деяких дослідженнях із педагогічної психології, показують, що висока позитивна мотивація може відігравати роль компенсаторного фактору, за умови недостатньо високого рівня розвитку спеціальних здібностей чи недоліках у необхідних знаннях, уміннях і навичках студента. У зворотному ж напрямку такої компенсаторної

залежності не спостерігається. Тобто, ніякий високий рівень інтелектуальних здібностей студента на може компенсувати низьку його навчальну мотивацію та безпосередньо сприяти успішній навчально-професійній діяльності.

Оптимізація професійного самовизначення студентів–майбутніх психологів полягає у цілеспрямованих психолого-педагогічних впливах. Такі впливи спрямовані на активізацію механізмів професійного самовизначення студентів на основі професійно-зорієнтованого змісту педагогічної діяльності викладача. При цьому недоцільно вважати, що професійне самовизначення можна сформулювати, оскільки цей процес не передбачає якогось заданого еталону в своєму динамічному змісті. Крім того, розвиток професійного самовизначення, з одного боку, детермінований зміною ставлення особистості до себе як до суб'єкта власної діяльності, а з іншого – зміною критеріїв цього ставлення. У особистості кожного студента ця зміна критеріїв відбувається індивідуально, а тому для педагогів та психологів не існує еталонного рівня самовизначення студентів. Перш за все, майбутній психолог має знайти себе, тобто соціально та морально самовизначитися, ядром чого є життєвий вибір тому, що одним із найважливіших стратегічних рішень у житті людини є вибір професії. Обираючи її, особистість здійснює тим самим не тільки вибір роду занять, а й складний акт самовизначення. Неабияке значення набуває розвиток самосвідомості особистості спеціаліста визначеного профілю, що забезпечує вдосконалення людини як системи, яка здатна до самоорганізації й самопрограмування, до пізнання себе [7].

З метою управління та активізації професійного самовизначення студента викладачі повинні організувати систему психолого-педагогічної підтримки цього процесу. Для цього:

- 1) сформулювати у студента установку на власну активність і самопізнання;
- 2) ознайомити з потребами ринку праці, вимогами професійного успіху;

3) забезпечити самопізнання та сформувавши позитивний «Образ-Я», як суб'єкта майбутньої професійної діяльності;

4) сформувавши вміння співвідносити «Образ-Я» з вимогами професії до особистості та потребами ринку праці, створювати на цій основі професійний план, перевіряти його і вносити відповідну корекцію;

5) сформувавши вміння аналізувати різновиди професійної діяльності, враховуючи їхню спорідненість за психологічними ознаками та схожістю вимог до людини;

6) забезпечити розвиток професійно важливих якостей особистості;

7) виховувати загальнолюдські та загальнопрофесійні якості, розумні потреби та цінності, які співвідносяться із цінностями суспільства [3].

Отже, професійне самовизначення майбутнього психолога можна визначити як складний, неподільний, особистісно орієнтований процес, спрямований на формування індивідуальної позиції і, як результат вибору та проектування власної професійної діяльності та самореалізації в ній. Важливим компонентом професійного самовизначення майбутніх психологів є професійна мотивація. Мотиваційна сфера більш динамічна, ніж пізнавальна та інтелектуальна. Якщо нею не управляти, то може бути регрес мотивації, зниження її рівня і втрачена дієвість особистості. Це означає, що у студентському віці формування мотивації повинно стати предметом цілеспрямованої систематичної роботи у вищому навчальному закладі.

Література:

1. Бочелюк В. Й., Зарицька В. В. Психологія: вступ до спеціальності: Навч. посібник. — К.: Центр учбової літератури, 2007 — 288 с
2. Кучеренко Є.В. Психосинтез та розвивальний коучинг як методи оптимізації професійного самовизначення майбутніх психологів: [Електрон. ресурс]. — Режим доступу: <http://arprp.in.ua/publikatsiji/7->

psikhosintez-ta-rozvivalnij-kouching-yak-metodi-optimizatsiji-profesijnogo-samoviznachennya-studenta

3. Нікітіна І. В. Суб'єктне самовизначення молоді людини в період повноліття. — К. : КНТ, 2008.— 192 с.
4. Третяченко В.В. Соціально-психологічні чинники підвищення активності професійного самовизначення майбутнього психолога: [Електрон. ресурс]. — Режим доступу:<http://dspace.snu.edu.ua:8080/jspui/bitstream/123456789/487/36/tretjachenko.pdf>
5. Чугунова Э. С. Изучение социально-психологических установок сотрудников НИИ и КБ с целью профессионального прогнозирования. // В кн.: Социальное прогнозирование в науке. – М., 1983. - 405с
6. Шангін, Н.А. Психологічна підготовка старшокласників середньої школи до свідомого вибору професії / Н.А. Шангін. - Ярославль, 1969. - 18с
7. Шандрук С. Формування індивідуально-творчого стилю життя у майбутніх практичних психологів //Науковий вісник Чернівецького університету. Педагогіка та психологія. – Випуск 185. – Чернівці: Рута, 2003. – С.177-183